

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS ENERGIJOS IŠTEKLIŲ RINKOS ĮSTATYMO NR. XI-2023
8, 13, 19¹ IR 28¹ STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai.

Įstatymo projekto rengimą paskatino dvi priežastys:

1) Vis didėjanti nepriklausomų šilumos gamintojų įtaka biokuro kainos formavimui ir galutinei šilumos kainai;

2) Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje įtvirtintas šilumos ūkio srities plėtojimo principas – užtikrinti energijos išteklių įsigijimą skaidriausiu ir konkurencingiausiu būdu, užtikrinant mažiausius kaštus galutiniam vartotojui.

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymo 10 straipsnio 1 dalimi, Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija (toliau – Komisija) tvirtina Šilumos gamybos ir (ar) supirkimo tvarkos ir sąlygų aprašą, atsižvelgdama į veiksmingos konkurencijos šilumos gamyboje užtikrinimo, atliekinių ir atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo šilumai gaminti skatinimo principus bei šilumos vartotojų teisę gauti šilumą mažiausiomis sąnaudomis. Komisija, įvertinusi šilumos ūkyje konkuruojančių šilumos gamintojų praktiką, siekdama užtikrinti minėtą Šilumos ūkio įstatymo nuostatą ir to paties įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje nustatytą tikslą – šilumos ūkyje įteisinti pagrįstą konkurenciją bei mažiausiomis sąnaudomis užtikrinti patikimą ir kokybišką šilumos tiekimą šilumos vartotojams – 2018 m. vasario 28 d. priėmė nutarimą Nr. O3E-54 „Dėl Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2010 m. spalio 4 d. nutarimo Nr. O3-202 „Dėl Šilumos supirkimo iš nepriklausomų šilumos gamintojų tvarkos ir sąlygų aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“, kuriuo palyginamųjų sąnaudų apskaičiavimo metodika keičiama į nuo šilumos tiekėjo įrenginių sąnaudų nepriklausančią metodiką. Tačiau pagal šią metodiką palyginamųjų sąnaudų apskaičiavimui didelę reikšmę turi vidutinė energijos išteklių biržoje įsigyto atitinkamos rūšies biokuro kaina, kurios apskaičiavimui pagal dabar galiojančius teisės aktus neturi įtakos dvišaliai sandoriai, sudaryti ne per energijos išteklių biržą. Todėl pakeitus tvarką, kuri nustatė palyginamųjų šilumos gamybos sąnaudų apskaičiavimą ir riboją nepriklausomų šilumos gamintojų šilumos supirkimo kainas, ir dėl to išaugus vidutinės energijos išteklių biržos kainos svarbai, būtina užtikrinti, kad pagal naująją tvarką vidutinės energijos išteklių biržos kainos formavimo pareiga tektų visiems energijos išteklių rinkos dalyviams.

Remiantis 2017 m. Statistikos departamento pateiktais duomenimis, 660 tūkst. tne malkų, kurui skirtos medienos ir žemės ūkio atliekų buvo sunaudotos energijai transformuoti elektrinėse ir katilinėse. Lietuvos šilumos tiekėjų asociacijos surinktais duomenimis, kuro sąnaudos šilumos ir elektros gamybai katilinėse ir kogeneracinėse elektrinėse, prijungtose prie šilumos perdavimo tinklo, 2017 m. sudarė apie 550 tūkst. tne. Šio biokuro kiekio 350 tūkst. tne sunaudavo šilumos tiekėjai, 200 tūkst. tne – nepriklausomi šilumos gamintojai. Atitinkamai, energijos išteklių biržos operatoriaus BALTPOL UAB pateiktais duomenimis, energijos išteklių biržoje buvo nupirka 410 tūkst. tne. Šilumos tiekėjai ir reguliuojami nepriklausomi šilumos gamintojai, kuriems privalu teikti pirmenybę energijos išteklių biržai,

nupirko 402 tūkst. tne biokuro (apie 96 proc. viso jiems reikalingo biokuro kiekio), o nereguliuojami nepriklausomi šilumos gamintojai energijos išteklių biržoje nupirko 8 tūkst. tne biokuro (apie 2 proc. viso jiems reikalingo biokuro kiekio), t. y. nereguliuojami nepriklausomi šilumos gamintojai, gamindami centralizuoto šilumos tiekimo sistemoje 25 proc. šilumos, pagamintos iš biokuro, 2017 m. tik 2 proc. prisidėjo prie vidutinės biokuro biržos kainos formavimo.

Sandoriai energijos išteklių biržoje yra skaidriausia ir efektyviausia biokuro prekybos forma. Prekyba atvirame aukcione sudaro sąlygas formuoti skirtingų rūšių biokuro rinkai, nustato aiškias ir vienodas sąlygas visiems aukciono dalyviams, mažina biokuro gamybos ir prekybos koncentraciją ir užtikrinti skaidrią biokuro kainodarą. Prekyba energijos išteklių biržoje gerokai palengvina naujų tiekėjų patekimą į rinką, didesnė biokuro tiekėjų konkurencija lemia biokuro tiekėjų maržos mažėjimą. **Pagrindinis** Lietuvos Respublikos energijos išteklių rinkos įstatymo Nr. XI-2023 8, 13, 19¹ ir 28¹ straipsnių pakeitimo įstatymo projekto (toliau – Įstatymo projektas) **tikslas** – sudaryti galimybes

energijos išteklių rinkos dalyviams vienodomis sąlygomis konkuruoti biokuro rinkoje naudojantis skaidria, aiškiai sureguliuota ir nediskriminaciniais pagrindais veikiančia centralizuota prekybos energijos ištekliais birža.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projekto iniciatorė – Energetikos ministerija. Įstatymo projektą parengė Energetikos ministerijos Šilumos ūkio ir energijos efektyvumo skyrius (skyriaus vedėjas Mindaugas Stonkus, Tel. (8 5) 203 4474, el. p. mindaugas.stonkus@enmin.lt, tiesioginis rengėjas – skyriaus patarėjas Saulius Kubilius, (8 5) 203 4474, el. p. saulius.kubilius@enmin.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

Šiuo metu, vadovaujantis Energijos išteklių rinkos įstatymo 19¹ straipsnio 1 dalimi, prievolė teikti pirmenybę energijos išteklių biržai yra numatyta šilumos tiekėjams, reguliuojamiems nepriklausomiems šilumos gamintojams ir bendriems šilumos ir elektros energijos gamintojams, kurie elektros ir (ar) šilumos energijai gaminti naudoja biokurą. Pagal galiojantį reguliavimą ne tik nėra galimybės tiksliai apskaičiuoti palyginamųjų šilumos gamybos sąnaudų, bet ir vidutinės energijos išteklių biržos kainos formavimo pareiga tenka tik daliai energijos išteklių rinkos dalyvių, suteikiant likusiai daliai nepagrįstą konkurencinį pranašumą.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Energijos išteklių rinkos įstatymo projektu siekiama nustatyti, kad prievolė teikti pirmenybę energijos išteklių biržai būtų numatyta ne tik šilumos tiekėjams ir reguliuojamiems nepriklausomiems šilumos gamintojams, bet visiems šilumos aukciono dalyviams. Kadangi šilumos kainos yra reguliuojamos, o šilumos aukciono metu pasiūlytos šilumos energijos gamybos sąnaudos tiesiogiai traukiamos į šilumos kainą, būtina sudaryti teises galimybes lygiais pagrindais konkuruoti ne tik šilumos aukcionuose, bet ir įsigyjant biokurą šilumos energijai gaminti.

Įstatymo projektu taip pat siekiama supaprastinti energijos išteklių rinkos dalyvių kontrolę. Šiuo tikslu numatoma, kad energijos išteklių biržos operatorius registruos energijos išteklių rinkos dalyvių tiesiogiai sudaromus dvišalius susitarimus ir šių susitarimų pagrindu įsigytą biokuro kiekį. Kadangi operatorius pagal Energijos išteklių rinkos įstatymo ir Šilumos ūkio įstatymo nuostatas taip pat yra atsakingas už šilumos aukciono organizavimą ir disponuoja informacija dėl šilumos aukcionų metu planuojamų supirkti šilumos kiekių, susistemines gautą informaciją ir, naudodamasis Energijos išteklių rinkos įstatyme numatyta teise, teisės aktų nustatyta tvarka ir sąlygomis teikti kompetentingoms institucijoms informaciją, reikalingą įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytoms pareigoms vykdyti, turės galimybę perduoti Komisijai informaciją dėl energijos išteklių rinkos dalyvių, galimai pažeidžiančių pareigą teikti pirmenybę energijos išteklių biržai.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus Įstatymo projektą energijos išteklių rinkos dalyviams bus užtikrinta skaidri ir objektyvi centralizuota prekybos energijos ištekliais sistema, sudaranti sąlygas vienodomis sąlygomis konkuruoti biokuro rinkoje.

Priėmus Įstatymo projektą kyla grėsmė dėl momentinės paklausos energijos išteklių biržoje padidėjimo ir jau sudarytų biokuro tiekimo sandorių tolimesnio vykdymo, šioms grėsmėms suvaldyti yra numatyta, kad iki šio įstatymo tiesiogiai sudaryti dvišaliai susitarimai, įskaitant visus galimus jų pratėsimus, kurie yra užregistruoti pagal šio įstatymo reikalavimus, galios ne ilgiau kaip vienus metus. Tuo ne tik suteikiama laiko energijos išteklių biržai pasirengti galimam biokuro pirkimų per biržą didėjimui, bet ir suteikiamas terminas užbaigti vykdyti sudarytas sutartis. Terminas pasirinktas vadovaujantis Įmonių, veikiančių energetikos srityje, energijos ar kuro, kurių reikia elektros ir šilumos

energijai gaminti, pirkimų taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 3 d. nutarimu Nr. 277 „Dėl Įmonių, veikiančių energetikos srityje, energijos ar kuro, kurių reikia elektros ir šilumos energijai gaminti, pirkimų taisyklių patvirtinimo“, 136 punktu, kuriame šilumos tiekėjams ir reguliuojamiems nepriklausomiems šilumos gamintojams numatyta pareiga sudaryti terminuotas pirkimų sutartis ne ilgiau nei vieniems metams.

Įvertinus per energijos išteklių biržą sudaromų sandorių skaičių ir tiesiogiai sudaromų dvišalių sandorių skaičių, numatomas tik trumpalaikių tiesiogiai sudaromų dvišalių sandorių sumažėjimas. Prognozuojama, kad ilgalaikiai sandoriai tarp verslo riziką galinčių prisiimti subjektų ir toliau bus sudaromi ne per energijos išteklių biržą. Trumpalaikiais sandoriais sudaromų sandorių poveikis rinkos dalyviams dėl trumpų įvykdymo terminų ir mažų prievolių užtikrinimo priemonių bus minimalus.

Numatomas teigiamas poveikis ir konkurencijai. Siūlomu teisiniu reguliavimu nustatomos aiškos ir vienodos sąlygos visiems energijos išteklių rinkos dalyviams, taip suvienodinant sąlygas visiems energijos išteklių rinkoje konkuruojantiems dalyviams. Nustatant pirmenybę energijos išteklių biržai, mažinama biokuro gamybos ir prekybos koncentracija ir užtikrinama skaidri biokuro kainodara. Taip pat sudaromos palankesnės sąlygos naujiems biokuro tiekėjams dalyvaujant biržoje patekti į rinką.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Projektas kriminogeninei situacijai ir korupcijai įtakos neturės.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Priėmus Įstatymo projektą, numatoma, kad toliau bus mažinama biokuro gamybos ir prekybos koncentracija, tai palengvins galimybę naujiems biokuro tiekėjams patekti į rinką, užtikrinama skaidri biokuro kainodara ir nustatomos aiškos ir vienodos sąlygos visiems energijos išteklių rinkos dalyviams.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus Įstatymo projektą Energetikos ministerija turės parengti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 277 „Dėl Įmonių, veikiančių energetikos srityje, energijos ar kuro, kurių reikia elektros ir šilumos energijai gaminti, pirkimų taisyklių patvirtinimo“ pakeitimą.

Komisija turės pakeisti Energijos išteklių biržos reglamentą, patvirtintą 2013 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. O3-318 „Dėl Energijos išteklių biržos reglamento tvirtinimo“.

Taip pat numatoma peržiūrėti Lietuvos Respublikos energetikos ministro 2012 m. rugsėjo 20 d. įsakymą Nr. 1-182 „Dėl Centralizuotos prekybos biokuru taisyklių patvirtinimo“.

9. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų. Įstatymo projektu naujos sąvokos ir jas įvardijantys terminai neįtvirtinami.

10. Ar įstatymų projektai atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymo projektas neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisės aktams.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Naujų įgyvendinamųjų teisės aktų priimti nenumatoma.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymo įgyvendinimui papildomų biudžeto lėšų nereikės.

13. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymo projekto rengimo metu specialistų išvadų negauta.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

„Energinės išteklių birža“, „energinės išteklių biržos dalyviai“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Nėra.